

Editorial

Vážení čtenáři,

nové číslo časopisu *Ochrana přírody* se vám dostává do rukou v době letních prázdnin. Je to období, kdy se národ dává do pohybu, aby trávil dovolenou v zahraničí nebo v tuzemsku. Mnoho lidí vyjíždí nejen za historickými památkami, ale i za zdravou a neporušenou přírodou. Množství zvláště chráněných území zažívá zatěžkávací zkoušku k vůli přívalu turistů jak v negativním, tak pozitivním smyslu. V některých chráněných územích je přítomnost lidí vítána, jinde tolerována a někde přímo nežádoucí. Mezi chráněná území, která jsou přímo pro turisty připravena, patří i veřejnosti zpřístupněné jeskyně. V České republice se jich nachází 14 a jejich provoz je chápán jako prezentace podzemních přírodních pokladů veřejnosti. Ne každá jeskyně je vhodná ke zpřístupnění, ale každá jeskyně si zaslouží přísnou ochranu.

Jeskyně jsou totiž unikátním přírodním fenoménem a mají význam díky své citlivosti na změny prostředí. Jsou přírodním monitorem proměn probíhajících v krajině a uchovávají po řadu let informace o výkyvech klimatu, geologických a hydrologických procesech i o změnách a vývoji bioty v krajině. Jeskynní výplně jsou cenným depotem informací o vývoji antropologického i kulturního vývoje člověka. Jejich stabilní prostředí je schopno rychle reagovat na vnější i vnitřní negativní vlivy, a tím se stává významným indikátorem změn.

Uvedené důvody jsou podkladem pro nezbytnou ochranu nejen vlastních jeskyní a jejich systémů, ale i jejich povrchových jevů a krasových oblastí všeobecně. V České republice ochranu jeskyní legislativně zajišťuje zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody

a krajiny, doplněný novelou č. 218/2004 Sb. Paragraf 10 v části obecné ochrany přírody a krajiny zajišťuje teoreticky až nedotknutelnost všech jeskyní, s výjimkou dobývacích prostorů výhradních ložisek nerostů, kde lze požadavky ochrany přírody uplatňovat jen po dohodě s oprávněným těžařem. Novela z roku 2004 naštěstí ukončila spory a nejasnosti kolem majetkových vztahů k jeskyním. Na některé z nich si dělali majetkové nároky vlastníci pozemků s jeskynním vchodem, o jiné jeskyně se zase hodlali dělit majitelé pozemků ležících nad nimi – každému by v tomto případě patřil kousek jeskynního prostoru bez vchodu. Paragraf 61 jednoznačně stanovil, že „jeskyně nejsou součástí pozemků a nejsou předmětem vlastnictví“ (podobně jako voda nebo vzduch) a že „vlastníci pozemků souvisejících s jeskyněmi jsou povinni v případě jejich zamýšleného prodeje přednostně nabídnout tyto pozemky ke koupi orgánu ochrany přírody“. Tolik přísná literatura zákona.

Jaká je praxe? Všechny jeskyně jsou pod dohledem orgánů ochrany přírody různých stupňů. Pro důslednou ochranu jeskyní je však nutná jejich evidence a lokalizace. Statistické zpracování údajů a evidování jeskyní je strukturováno podle přijatého karsologického členění České republiky. Přestože dosud shromážděné údaje o jeskyních nejsou ve všech případech zcela reprezentativní a úplně, je možné z jejich statistického srovnání získat základní představu o rozšíření a počtu jeskyní na území České republiky podle jejich regionálně-karsologické příslušnosti a podle jejich základních metrických parametrů. V současné době je na území ČR evidováno celkem 3 552 jeskyní, z toho 2 350 krasových a 1 202 pseudokrasových.

Celostátní evidence jeskyní byla zahájena již v Českém ústavu ochrany přírody a pokračuje v Agentuře ochrany přírody a krajiny (AOPK) ČR. V současné době je zde budována pod zavedeným názvem Jednotná evidence speleologických objektů (JESO) ve spolupráci se Správou jeskyní České republiky (SJ ČR) jako součást Informačního systému ochrany přírody. Na sběru údajů se podílí řada organizací a institucí. Výsledná databáze bude sloužit nejen AOPK ČR a SJ ČR, ale i dalším složkám státních a samosprávných orgánů a dalším oprávněným institucím.

Zvláštním druhem péče je provozování, správa a ochrana veřejnosti zpřístupněných jeskyní. Na základě zákona č. 114/1992 Sb. byla zřízena státní příspěvková organizace

Správa jeskyní České republiky, která pečuje o 14 veřejnosti zpřístupněných jeskyní. Zpřístupněné jeskyně jsou nejohroženější jeskynní systémy z hlediska zátěže, kterou představuje především vlastní zpřístupnění (pochůzková trasa, osvětlení), ale také lidský faktor (vydechovaný oxid uhličitý, vnášení mikroorganismů, riziko poškození výplně). Vlastní regulace provozu, trvalý monitoring, šetrné způsoby zpřístupnění tak přispívají významně k maximálnímu eliminování negativních vlivů na vybrané systémy. Zpřístupněné jeskyně se tak vhodnou prezentací stávají objekty ekologické výchovy a péče o zvláště chráněná území.

Nedílnou součástí péče o jeskynní systémy je systematická dokumentace dochovaného stavu a vývoje. Zejména ve zpřístupněných jeskyních probíhá soustavný monitoring nejen fyzikálních veličin, ale i změn v důsledku antropogenních zásahů. V současné době probíhá výzkum v rámci programu VaV *Stanovení závislosti mikroklimatu na vnějších klimatických podmínkách ve zpřístupněných jeskyních ČR*, který má mimo jiné prokázat případný vliv globálního oteplování na mikroklima jeskyní. Nedílnou součástí dokumentace je i listinný, elektronický a hmotný archiv.

Databáze výskytu krasových jevů má význam nejen pro orgány ochrany přírody, ale i pro orgány státní správy a samosprávy, zejména ve vztahu ke správním řízením a rozhodovacím procesům, k tvorbě územních plánů a ke stavebním řízením a rizikům vyplývajících z existence krasových území. To už je ale trochu jiná kapitola.

Vraťme se však k prázdninovému putování, létu a poznávání. Otevřené vstupy do jeskyní mohou mnohdy lákat k dobrodružství, hrám či odkrývání tajemství podzemních labyrintů. Takové počínání je nejenom nezákonné, ale také nebezpečné. Nepatříte-li zrovna do komunity jeskyňářů, která se při bádáních v podzemních prostorách řídí přísnými pravidly, můžete se snadno dostat až na křehkou hranici mezi životem a smrtí. A tak, vážený čtenáři, budeš-li putovat o prázdninách po zemích českých, moravských či slezských naší krásné vlasti a zatoužíš-li po poznání podzemních krás, dej přednost bezpečí a zdrojnicí informací v našich 14 zpřístupněných jeskyních. Jsou připraveny přijmout tě do své chladivé náruče, potěšit množstvím tvarů a barev i xylofonem padajících kapek.

Karel Drbal
odborný náměstek ředitele
Správy jeskyní České republiky